

MİTOLOJİLERDE VE TÜRKİYEDE DERLENEN MASALLARDA NARIN YERİ

*Münir CERRAHOĞLU**

ÖZET

Tarihin bilinmeyen dönemlerinden itibaren nar, sağlık kaynağı olmasının yanında, büyük dinlerde, dini kitaplarda, mitolojik öykülerde adına sıkça rastlanan bir meyvedir. Dini ve mitolojik bağlamda nara kutsallık atfedilerek nar yasaklı meyve kabul edilmiş, doğurganlığın, bolluk ve refahın sembolü olmuştur. Mitolojide nar zenginliğin işareti, ruhun ölmezliği, doğanın verimliliği ve bolluğu, kahramanların yenilmezliği ve güçlülüğünün işareti olarak kabul edilmiştir. Ayrıca evlilik bağının çözülmezliğini, yaşam ve yeniden doğuşu simgelemek için de kullanılmıştır.

Nar, Türk halk kültüründe ve sözlü gelenek içerisinde ise masallara, türkülere, destanlara ve rüya motiflerine, atasözlerine, manilere, bilmecelere, tekerlemelere konu olmuştur. Bu sözlü gelenek ürünleri içerisinde özellikle masallarda adı sıkça geçmektedir. Masallarda nar bir bilmecenin cevabı, çocuksuz eşler için çocuk sahibi olabilmeyi sağlayıcı sihirli bir meyve, sevgililer için bir sınama aracı, maddi ve manevi hediyeler kazandıran bir araç, hastalıkları iyileştirici sırlı bir ilaç bazen de talihsizlikle sonuçlanan bir hadisenin kaynağı olarak işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk masalları, mitoloji, nar

THE IMPORTANCE OF POMEGRANATE IN FAIR TALES COMPILE IN TURKEY AND MYTHS

ABSTRACT

From the unknown period of date (history), pomegranate is a fruit met by chance rather close together besides the source of healthy at the great religion, at the religious books, and at the mythologic short story. At the mythologic context pomegranate was accepted forbidden fruit ascribing sacredness to it and it has been the symbol of abundance prosperity immortality of spirit, prolificacy and was symbol of prolificacy abundance and prosperity. Again at the mythology pomegranate is accepted the sign of wealthy, immortality of soul, productivity and abundance invincibility power of heroes. Besides it is used to symbolize matrimony tie of becoming untied life and rebirth.

At the Turkish public culture and reported pomegranate has been subject fairly tales folk songs, epics of lovers dream motifs, proverbs a traditional Turkish quatrain form and riddles (a play on words formula).

* Fatih Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-mail: munircerrah@hotmail.com

foundin folk narratives) riddles, a traditional Turkish guatrain forms, proverbs, folk songs, fairytales, epics of lovers and drinking wines. At the interior of verbal tradition it has been a subject to fairy tales vather frequently. At fairy tales pomegranate is an answer of riddle, it's a magicfruit to couse to have a child for who hasn't a child, it's a experience mediator, given material and spiritua lresents, it's a magical medicine to recover patients and sometimes it causes obstinacies to come to someane'shead.

Keywords: Turkishfairytales, Mythology, Pomegranate

Giriş

Sosyal ve kültürel bir varlık olan insan, dünyada var olduğu günden itibaren çevresine ilgi duymuş, çok çeşitli bilgiler edinerek kültürel birikim sağlamış ve bu birikimini içinde yaşadığı doğal çevre ile geliştirmiştir. Tarihi ve kültürel süreç içerisinde çevresindeki her objeye değişik anlamlar yükleyen insan daima doğa ile etkileşim içerisinde olmuş edindikleri bilgileri yaşamlarına uygulamış, çevresinde bulunan canlı ve cansız varlıklara değişik anlamlar vererek yaşam bilgi ve kültür hazinesini geliştirmiştir.

İnsanın canlı ve cansız unsurlardan oluşan doğal çevresine ilgi duyduğu, onlara değişik isimler ve anlamlar vererek hayati ve kültürel anlamda vazgeçilmezi haline getirdiği unsurlardan biri de meyvelerdir. “Henüz yerleşik bir medeniyet seviyesine ulaşamamış olan tarih öncesinin avcı ve toplayıcı toplumlarında meyveler, doğanın sunmuş olduğu hazır ve faydalı nimetler olmaları itibariyle birincil besin kaynağı teşkil etmenin yanı sıra bu toplumlarca çoğu zaman totemleştirilmiş ve ilkel tapınma kategorilerinden biri olan totemciliğin bir parçası olarak bu toplumların sosyo-kültürel yaşamlarında önemli bir yer edinmiştir.” (Çoban, <http://www.webhatti.com>) Bu meyveler arasında yer alan nar tarih öncesi toplumlardan günümüze kadar, kırmızı sulu taneli sağlık kaynağı bir meyve olmanın yanında, dini kitaplarda, mitolojik öykülerde ve Türk halk kültüründe, özellikle de masallarda adına sıkça rastlanması yönüyle dikkat çekicidir. Bu bağlamda narın eski çağ toplumları ile değişik kültürlerdeki yeri, bu toplumların inanç, ritüel, sözlü anlatım ve mitolojideki rolleri ele alınarak incelenmesi gereken bir konudur. Bu çalışmada narın mitolojideki ve masallardaki yerine ve önemine değinilecektir.

“Ortadoğu kökenli (İran, Afganistan) olan nar, sıcak ve kurak iklimlerde yetişen parlak bütün yapraklı, göz alıcı, kırmızı ve iri çiçekli bir bitkidir. Akdeniz havzasından Japonya'ya ve Amerika'ya kadar yayılmıştır. Türkiye'nin hemen her yöresinde özellikle Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yetiştirilmektedir.” (Büyük Larousse, L: 8538) Türkçe Sözlükte nar, nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (Punica granatum), bu ağacın kırmızımtrak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtrak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi (1998: 1456), şeklinde tanımlanır. Nar, korunaklı kabuğunun içerisinde küçük çekirdekler ve meyve gövdesini oluşturan yüzlerce tanecikten oluşmuş, hafif ekşimsi bir meyvedir. Tatlı ve besleyicilik özelliği olan nar, halk tarafından beslenme ihtiyacını karşılayan önemli bir sağlık kaynağı olarak görülmüştür. Ülkemizde, İzmir, Manisa, Akhisar, Mersin ve Şanlıurfa şehirleri çekirdeksiz narları ile ünlüdür.

Nar, şifalı bitkiler literatüründe yer alır. Genellikle besleyici ve tedavi edici bitkisel ilaçlar arasında değerlendirilir, çeşitli karışımlarla birlikte yenilir ve içilir. Onun sadece meyvesi değil, çiçeği, çekirdekleri, suyu ve kabukları da çeşitli karışımlar halinde tıbbi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

olarak kullanılır. Narın vücudu ve kalbi kuvvetlendirme, ishali kesme gibi yararları da bulunmaktadır.

“Türklerin Orta Asya’da nar ile tanıştıkları Batı Türkistan’daki Harzemşahlar dönemine ait kaynaklarda nar ve nar kabuğu sözcüklerinin yer almasından anlaşılmaktadır. Bu şekilde Orta Asya’da nar sözcüğünü kullanmaya başlayan Türkler Anadolu’da nara “deve dişi, feyz, hâfız, kara, ekşi, tatlı” gibi adlar vermek suretiyle bu ismi kullanmayı sürdürmüşlerdir.” (Ögel, 1985: 317)

“Orta Çağ İslâm dünyasının önemli tarih ve coğrafya bilginlerinden İbni Fazlullah el-Ömerî Denizli’deki meyve bahçelerinden ve nar istihsalinden bahsederken şu bilgileri verir: “Toguzlu/ Tonguzlu/ Donguzlu ili bahçeli görünüşü itibarıyla Şam’a benzer ancak su ve meyve bakımından Şam’dan daha zengindir. Burada üretilen meyveler arasında çok çeşitli renklerde ve çekirdeksiz olan nar vardır. Nardan yapılan pekmez bal ile yan yana konunca birbirlerine çok benzediklerinden ayırt edilmesi çok zordur. İbn Battuta’nın Bursa’dan İznik’e giderken yol boyunca tatlı ve ekşi nar ağaçlarından bol miktarda bulunduğunu kaydetmesi, Orta çağda Anadolu’nun batısında narın hem meyve hem de içecek olarak bol miktarda üretilip tüketildiğini göstermektedir.” (aktaran Naskali, Herkmen, 2006: 552-553)

“Türkler nar ile tanışırken ona yüklenen sembolizm ile de tanışmışlardır. Türkistan’a İslam’dan önce giren Maniheizm’in nurlu yemişi ve Hazar Hakanı simgelerinden nar motifi, Hakanlılar’ın da simgelerinden biri olmuştur”(Esin, 2004: 47).

“Taneli bir meyve olan narın tanesi ve çiçeği de cennet meyvelerinden sayılmış, yenilirken bütün tanelerinin eksiksiz yenilmesi ve yere düşürerek şeytanın kapmasının önlenmesine salık verilmiştir. (Oğuz,1980: 626) Anadolu’da kutsal sayılan nar taneleri yeni gelin evlerine serpilerek evliliğin devamlı, bereketli, ailenin zengin, çocuklarının çok olacağına inanılması (Önder, 1965: 343) (aktaran Naskali, Herkmen, 2006: 553)” kültürümüzde çocuk sahibi olmada, evlenme ve düğün âdetlerinde, saç geleneği ve halk inanışlarında değişik anlamlar yüklenilerek bu tür inanışların sembolü haline geldiğinin ve ritüel olarak kullanıldığının göstergesidir. Yine aynı şekilde nar halk hekimliğinde şifa verici bir meyve olarak görülerek, ağacına kutsallık atfedilmiş ve cennet meyvesi olduğu inancıyla tanelerinin yere dökülmesi günah sayılmıştır. Halk arasında ise insanı güzelleştirdiğine inanılmış ve güzelliğin sembolü olarak görülmüştür. “Nar ve ayva gibi meyvelerin bıçakla kesilmeden ya da yumrukla kırılarak yenmesi araya bir yabancı sokulmaması (Oğuz, 1980: 675) şeklinde halk inancı nar meyvesiyle özdeşleştirilmiştir.

Halk kültüründe kendisine büyük önem atfedilen nar, mitolojide ve masallarda da önemli bir yeri vardır. Halk edebiyatında ve sözlü geleneğin hemen bütün türlerinde narı değişik özellikleriyle görmemiz mümkündür. Nar, destan, masal, halk hikâyesi ve efsane gibi anlatmaya dayalı türlerin dışında atasözlerine, bilmecelere, manilere, ninnilere vs. de konu edilmiştir. Parlak ve kırmızı taneli yapısından dolayı sevgilinin dişi, güzelliği, gözyaşı narla tanımlanmıştır. Halk şiirlerinde ise, sevgilinin yüzü, yanağı, sinesi, ağzı, dudağı ve kirpikleri nara benzetilmiştir.

“Nar tanesi, nur tanesi, annesinin bir tanesi” tekerlemesinde, “hanım uyanmış cama dayanmış, cam kırılmış kana boyanmış” ya da “çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane” şeklinde bilmecelerinde olduğu gibi tekerleme ve bilmecelerimizde konu edilmiştir. Halk söylencelerinde ise bir şeyin güneşte, ateşte ya da yağda iyice kızarmış olduğunu vurgulamak için renk bağlantısı yönüyle “nar gibi” benzetmesiyle deyimlerde de kullanılmıştır. Halk arasındaki nar tanelerini dökmeden yiyip bitirenin cennete gideceğine inanılmıştır. Masallar da sınanma aracı olarak kullanılmış ve yok edilmek istenen istenmeyen kişiler, ejderhanın koruduğu bahçedeki narı getirmeye gönderilmiştir. Aşık edebiyatında ise bade içme motifinin yanı sıra bir entrika aracı olarak kullanılmıştır. Aşık tarzı şiir geleneğinde rüya motifi ile ilgili bazı çalışmalarda (Günay 2008: 183) nar, aşığa rüyasında sevgili tarafından ikram edilen bir meyvedir ve aşıklık geleneğinde

Turkish Studies

bade motifi olarak kullanılır. Örneğin hikâye kahramanlarından Belkiya, Âşık Efkarî'ye Kasımoğlu pınarında üç nar yedirir ve onu imtihan eder. Hile ile imtihanı kazanan Belkiya, Âşık Efkarî'yi kendisine ömrü boyunca köle olmasını (Günay 2008: 183) ister.

Mitolojide ve masallarda nar konusuna geçmeden önce semavi dinlerin kutsal metinlerinde ve diğer bazı inanmalarda nara atfedilen kutsiyete ve yüklenen anlamlara bakılacak olursa:

Dini İnanışlarda Nar

Semavi dinlerin kutsal kitaplarında kendisine kutsiyet atfedilen meyveler arasında nara yer verilir, adından sıkça zikredilerek nar meyvesine ve nar ağacına kutsiyet atfedilir. Tevrat'ta defalarca nar ağacından söz edilirken, Kuran'da iki yerde (En'am 6: 99, 6: 141) nar bahsi geçer. En'am suresinin 99. ayetinde nar bahsi şöyle anlatılır. "Gökten su indiren O'dur. Sonra Biz onunla her çeşit bitkiyi çıkarırız. O bitkiden bir filiz, ondan da büyüyüp birbirinin üstüne binmiş taneler, başaklar çıkarırız. Hurma tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm, zeytin ve nar bahçeleri yetiştiririz. Bunlardan kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Her birinin meyvesine, bir ilk meyve verdiğinde bir de tam olgunlaştıkları zaman bakın! Elbette bütün bunlarda iman edecekler için alınacak birçok dersler vardır." (Yıldırım 2010:139) En'am Suresinin 141. ayetinde ise nar bazı meyve ve bitkilerin birbirine şekil yönünden benzediği ancak tatlarının farklı olduğu belirtilirken bir başka nar bahsinde ise "Asmalı- asmasız bağ ve bahçeleri, çıkarılarak, çeşit çeşit hurmaları, ekinleri zeytinleri ve narları, birbirine şekil ve renk yönünden benzer tat bakımından benzemez tarzda yaratıp yetiştiren hep O'dur. Her biri mahsul verince ürününden yeyin, devşirildiği gün yoksulların hakkını da verin, israf etmeyin, Çünkü O, müsrifleri sevmez." (Yıldırım 2010: 145) şeklinde ifade edilir.

"Hristiyanlık'ta Hz. İsa ve Meryem Ana resimleri ile heykellerinde kıyamet günü, sonsuz hayat sembolü olarak nar kullanılır. Ortaçağ sanatında, doğurganlık sembolü olan nar ağacı ile tek boynuzlu atların avlanması arasında bir paralellik kurulmuştur. Doğası hırçın ve vahşi olan bu tek boynuzlu atlar söylenceye göre sadece bakireler tarafından evcilleştirilerek bir nar ağacına zincirlenirler. Bu Hz. İsa'nın beklenen yeniden doğuşunun simgesidir." (<http://www.izinsizgosteri.net>)

Nar tohumu, Musevilerin kutsal kitap metinlerinde önemli bir yeri vardır. Bu metinlerde nar çiçekleri, meyvesi ve tadının güzelliği övülürerek kutsallığın, doğurganlığın ve bolluğun simgesidir. "Yahudi inancına göre nar, doğruluğu simgeler. Bir inanca göre, Âdem ile Havva'ya yasak olan cennet meyvası elma değil, nardır. Bu yüzden, Hristiyanlar'ın dini süsleme sanatında nar, sıklıkla kullanılan bir motiftir. Papaz giysilerinde, oda duvarlarına asılan dinsel süsleme amaçlı kumaşlarda ve metal işlerinde nar motifine rastlanır." (<http://www.bibilgi.com/nar>) Burada nar yasak olan tabu bir meyvedir. İnsanın iyiyi ve kötüyü bilme konusunda nar ağacının meyvesi vasıtasıyla bir açıklama getirilmektedir.

"Budizm'de ise turunç ve şeftalinin yanında kutsal sayılan meyvelerdendir. Budist sanatında meyve simgeleri arasında hayatın olumlu etkilerinin özü olarak kabul edilir. Hatta bir Budist efsanesine göre şeytani alışkanlıklarından dolayı çocukları yiyen kötü tanrıça Hariti, Buda'nın ona verdiği narı yiyerek iyileşmiştir." (<http://www.izinsizgosteri.net>) Nar Budizm'de kutsallığın yanı sıra hayatın olumlu yönlerinin özü, hastalığı iyileştiren bir şifa kaynağıdır

Mitolojide Nar

Mitoloji, çok eski dönemlerde yaşamış milletlerin çevresindeki doğa olaylarını, sosyo-kültürel ilişkilerini, inançlarını ve inandığı tanrıları, insanüstü gördükleri varlıkları onlara değişik anlamlar vermesi ve yorumlanmasıdır. "Mitolojinin konusu ilkel insanlar ve insanüstü varlıkların başından geçen masalsı olaylardır." (Yıldırım 2008: 11) "Gerçekliğin, eski kültürlerde sembolik-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

motifli şeklinde bilinen tek açıklamasıdır.” (Beydilli 2005: 373) Mitolojinin konuları arasında bu olaylardan başka bazı canlı ve cansız varlıkların bitki ve meyvelerin adı sıkça geçer. Eski çağ toplumlarında besin kaynağı olmasının yanında nar meyvesine efsanevi ve büyümlü özellikler atfedilmiş şekilde mitolojide adı geçen meyvelerden olmuş ritüel bir unsur olarak mitlerde yer almıştır.

Zerdüş ritüellerinde ve tapınma törenlerinde kullanılan ve kutsal sayılan nar meyvesi, ‘urvaram’ ya da ‘ağaç’ olarak kabul edilir. Tüm yıl boyu yeşil kalan nar bitkisi, ruhun ölmezliğini sembolize eder. Aynı zamanda bir tek narın içindeki binlerce parça; refah ve zenginliğin işareti olarak kabul edilir. Bu nedenle çocukların takdis törenlerinde nar taneleri, pirinç ve kuru üzüm taneleri ile karıştırılarak etrafa serpilir.” (<http://www.izinsizgosteri.net>) Zerdüşler için nar ruhun ölmezliği, doğanın mükemmelliği, bolluk ve refah anlamlarını ifade ederek ritüellerinde ve dinsel törenlerinde yerini almıştır. Maniheizm’in kurucusu Mani’nin doğumunda nar doğum için önemli bir etkidir. “Fâ- Tâ adındaki kralın karısı yediği nardan gebe kalmış ve göğsünden Mani doğmuştur.” (Erdoğan 2007: 33)

İran mitolojisinde ise yenilmezliğin ve güçlülüğün sembolü olmuştur.” Pehlevice yazılmış metinlerde özellikle de Bundehişn’de defalarca bu ağaçtan söz edilir ve nar en güzel meyveler arasında kabul edilir. Ateşkedelerde de birkaç nar ağacı dikilir ve dalları kutsal törenlerde “Bersem” olarak insanların ellerinde bulundurulur. Günümüzde de imamzade türbelerinin yakınlarında, tepelerde ve kutsanan yerlerde bulunan nar ağaçları, özellikle de tek olanları kutsanıp adak için ziyaret edilir.” (Yıldırım 2008: 285)

Yaşamları tarım üzerine dayalı eski çağ toplumlarında, bazı sebze ve meyveler yaşamın devamını sağlayan hayati bir unsur olarak kabul edildiği için tanrılarla aralarında bağlantı kurdukları inancından tapım sistemi haline gelmiş bazı kültürlerin gelişmesine yol açmıştır. Yunan Mitolojisinde bolluk ve bereket tanrıçası kabul edilen (Can 2009, 139-145) Demeter’in kızı Persephone (Kore), bir gün arkadaşları ile kırlarda dolaşırken bir nergiz çiçeğini kopardığı için birden bire toprak yarılar. Dört yağız atın çektiği, yeraltı diyarı Tanrısı Hades yer üstüne çıkarak Persephone’yi (Kore) kaçırıp yeraltı krallığına indirir. Kızının kaybolmasına sinirlenen Demeter, kızını bir daha görene kadar yeryüzünde meyve yetişmesini engelleyeceğini söyler. Araya giren Zeus, Persephone’nin yılın üçte birinde Hades ile geri kalanında Demeter ile kalacağını söyler. Bu şarta uyulmayacağından endişe eden Hades, Persophone’ye bir hatıra olarak nar tanelerini yedirir.

Ölümler ülkesinde bir şey yiyenlerin yeryüzüne çıkma hakları bulunmadığı görülen Yunan Mitolojisinde Persophone yediği dört nar tanesi yüzünden sadece dokuz ay yeryüzüne çıkmaya hak kazanır. Burada Persophone’nin nar taneleri yiyerek kendini Hades’e adadığını göstermesi dikkat çekici olup bu hikâyede nar evlilik bağının çözülmezliğinin sembolü olmuştur. Bu mitolojik hikâyeye göre Persephone’nin arkadaşları ile beraber yeşil çayrlara çiçek toplamaya gittikleri zaman diliminde evlilik, yaşam ve yeniden doğuşun simgesi olarak da nar kullanılmıştır. Zeus’un karısı ve kız kardeşi olan kadınları gözetmesine, onların hayatını düzenlediğine, analığı ve doğumu koruduğuna inanılan tanrıça Hera’nın da sembolü nardır. “Tanrıça Hera çoğu zaman yüksek bir taht üzerine oturmuş olarak tasvir edilir. Onun bir elinde çoğalmanın sembolü olan nar, diğerinde ucunda kuğu kuşu bulunan bir hükümdarlık asası bulunur.” (Can 1970: 45) Burada nar, tanrıça Hera’nın varlığını ve gücünü temsil eder, enerji ve sağlık vermesi yönüyle çoğalmanın sembolü olarak görülür.

“Yunan mitolojisinde, verimlilik, üretkenlik ve bolluk simgesidir. Aşk ve şehvet tanrıçası Afrodit kutsal nar ağacını Kıbrıs adasına kendi eliyle dikmiştir. Zeus’un oğlu Dionysos üvey annesi Juno’nun kıskırtmaları sonucu parçalanarak öldürüldüğünde, bedeninden akan kanlardan nar ağacı bitmiştir.” (Yıldırım 2008: 285) Peri Kalypso’nun” (Can 1970: 352) yaşadığı adanın güzelliğini oluşturan meyve bahçeleri içerisinde nar ağaçları vardır.

Turkish Studies

Yine Yunan mitolojisinde “nar” birçok kadına isim olarak verilmiştir. “Nar” anlamına gelen “Side” şehir ismi olarak da bilinmektedir. Bir Side daha vardır ki (Can 2009, 483) babasının takibinden kurtulmak için annesinin mezarı başında kendini öldüren afif kalmak isteyen bu güzel kıza tanrılar acırlar onun kanından bir nar ağacı bitirirler. Zalim babayı da Milan denilen bir kuşa dönüştürürler. Bu kuşun asla nar ağacına konmadığına inanılır.

Nar bir besin kaynağı olmasıyla birlikte verdiği enerji ve canlılık itibarıyla mitolojide yenilmezliğin ve güçlülüğün sembolü (Yıldırım 2008: 285) olarak görülmüş, kendisine değişik anlam ve semboller atfedilerek (Can 1970: 352) verimliliğin, üretkenliğin ve bolluğun simgesi olmuştur. Dini ritüel ve metinlerinde adından sıkça söz edilen bir meyve olan nar yaşam ve ölümsüzlük simgesi özelliklerinden dolayı bir kült ögesi haline gelmiş, efsanevi bir meyve olarak yerini almıştır.

Masallarda Nar

Eğitici ve eğlendirici bir işleve sahip olan masallar genellikle halkın ürettiği, bütünüyle düşürünü olan, hayali olaylara ve varlıklara yer veren, olayları ve kahramanları bilinmeyen bir zamanda ve mekânda ortaya çıkan, çoğunlukla insanların ve hayvanların başından geçen olağan dışı olayları konu edinen anonim bir anlatı türüdür. Masallar toplumun kültürünü, ahlak kurallarını, törelerini, yasaklarını ve kabullerini, özelemlerini ve hayallerini içinde barındıran bir türdür.

Diğer bir tanımla masal “kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde, dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” (Sakaoğlu 2002: 4)

Burada tabiat üstülük, hayal ürünü, gerçekle ilgisiz vb. konulardan hareketle kimi araştırmacılar, masal ile mitoloji arasında bir benzerlik kurmuşlardır. Bu benzerlikten yola çıkarak, masalın köken olarak mitolojiden çıkmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Mitoloji kahramanları ile masal kahramanları arasında karakter farklılığı gözükse de unsurları birbirine çok yakın görülmüş masal ile mitoloji arasında güçlü bir bağ olduğu söylenmiştir. Masalların olay örgüsünde yer alan olay ve kahramanlardan bazıları gerçek hayatta karşılaşılabileceğimiz türden olsa da olağanüstülüğe bezenmişlik masal ile mitolojiyi arasında bir bağ olduğu düşünülebilir.

Eskiçağ toplumlarının inançlarında, bazı mitolojik metinlerde, bir göreneğin bir adın veya bir nesnenin kökeni ile ilgili bazı imgesel açıklamalarına rastlanır. “Side” şehrinin kelime anlamı olarak şehir anlamında kullanılması, bazı masal motiflerinde ise masal kahramanının adı olması köken mitolojisi ile nar meyvesi arasındaki ilişkiye örnek olarak gösterilebilir.

Mitolojilerde ve Türk halk kültüründe adına sıkça rastlanılan nar meyvesi masallarında önemli konusu ve motifleri arasında yer alır. Aşağıda örnek metinlerinde de görüleceği gibi masallarda nar “Ağlayan Narla Gülen Ayva” da bir masalın adı, çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olmalarına yardımcı bir meyve, “Nar Tanesi Nur Tanesi Masalında” sevgililerin birbirini sınama aracıdır. Bazen eskiçağ toplumlarında görüldüğü şekliyle içinde sihir ve büyü olduğuna inanılan bir efsun, “Sultan Mahmut’a Armut Veren Köylü” masalında olduğu gibi, padişahın himayesindeki halkından birine özel ikramdır. Bazen de “Tavuk Kız” masalında görüldüğü gibi ya bir şifa kaynağı, “Nar Tanesi Nur Tanesi” masalında ise imtihanı kazanan sevgiliye verilen bir mükâfat, bir bilmecenin cevabı şeklindedir.

Masal metinlerinde yukarıda adı geçen motiflerden bazen birine bazen bir kaçına rastlamak mümkündür. Sevgiliyi sınama aracı olarak işlenen bir masal örneği “Ağlayan Narla Gülen Ayva” masalıdır. (Alptekin 2002: 106-107) Hiç oğlu olmayan bir padişahın doğacak son çocuğu da kız olursa hem çocuğu hem de karısını öldüreceğini söyler. Anne, kız doğurmasına rağmen erkek çocuğu doğurduğunu belirtir. Sunnet zamanı gelince kız bir ata binerek babasının ülkesini terk

eder. Erkek kılığına bürünen kız vardığı ülkenin padişahının kızını kendisine ister. Padişah da kızının isteklerini bildirir. Padişahın kızının isteklerini bu erkek kılığına bürünmüş kız, sihirli atın yardımıyla teker teker yerine getirir. Oğlan devlerin eşyalarını alıp onların yanlarından ayrılınca, su bardağını atar ve her taraf deniz olur. Bunun üzerine devler, kıza beddua ederler ve kız, oğlan olur. Bu defa padişahın kızı, oğlandan peri padişahının bahçesinde bulunan ağlayan nar ile gülen ayvanın getirilmesini ister. Siyah atın yardımı ile oğlan yolda sihirli kamçı, şapka ve düdüğü hile ile alır. Sihirli şapkayı giyen oğlan perilerin haberi olmadan ağlayan nar ile gülen ayvayı alır ve siyah ata binerek geri döner. Bu vadin yerine gelmesi ile oğlan ve kız evlenirler.

Ağlayan nar ile gülen ayva masalının değişik bir versiyonu Saim Sakaoglu'nun "Gümüşhane ve Bayburt Masalları" eserinde görülür. Erkek kılığındaki kızın sünnet zamanı gelince kız bir atın yardımıyla kaçar (Sakaoglu 2002: 97-98) Başka bir memleketin padişahını devden kurtarır ve mükâfat olarak padişahın küçük kızını ister. Kız ise peri padişahının oğlunu sevdiği için evlenmemek için ağır şartlar sürer. Bu şartlar arasında görünmeden 'ağlayan nar ile gülen ayva'yı alıp padişaha getirilmesi vardır. Yine aynı eserde (Sakaoglu 2002: 150-151) nar "Sultan Mahmut'a Armut Veren Köylü" masalında bir köylünün faydası olur düşüncesiyle padişaha verilen bir ikram, değerli bir meyvedir. Bu ikrama karşılık padişahın köylüyü mükâfatlandırması ve neticesinde ise bilmediği bir muhite giden bu köylünün başına gelen bazı aksilikleri sebebidir.

Nar Danesi-1 Masalında (Seyidoğlu 1999: 135) bir üvey annenin hilelerine, sihrine ve zulümlerine maruz kalan, sonunda padişahın karısı olan bir kızın ismidir. Nar Tanesi Masalında (Alptekin 2002: 76) zalim bir baba ile zalim bir üvey annenin kızlarının adı "Nartanesi" dir. Nar Tanesi II Masalında ise (Seyidoğlu, 1999: 42) uzun müddet çocukları olmayan, İbrahim Bey'e dervişin biri elma verir. Bu elmanın yarısını kendisinin yarısını da hanımının yemesini söyleyerek çocuklarının olacağı müjdesini verir. Ancak dervişin tek şartı vardır. Bu şart ise doğacak çocuğa ismi kendisinin verecek olmasıdır. Çocuk doğar. Aradan günler geçtikten sonra derviş baba görünür; pilavlar pişirilir, yemekler yapılır, sığırlar kesilir ve insanlar yığılır. Derviş baba "nar danesi, annesinin babasının bir tanesi" diyerek çocuğa isim koyar. Aynı eserde yer alan "Tavuk Kız" masalında ise hastalığın iyileşmesine vesile olan bir şifa kaynağıdır. Tavuk kız (Seyidoğlu 1999: 123-124) hasta olan annesine, padişah oğlunun has bahçesinde bulunan narı getirir ve anne bu narları yiyerek iyileşir.

Üç Narlar Masalında (Seyidoğlu 1999: 191-192) padişahlardan birinin oğlu büyük cesaret örneği göstererek, her gidenin taş kesildiği devler ülkesindeki ağaçtan üç nar getirir. Narların birinden güzel bir huri kızı çıkar ve masal kahramanı bu kıza âşık olur.

Esman ile Zeycan masalında (Dilçin 2002: 93-94) veliyullahtan biri çocukları olmayan Derviş İsmail ile hanımına çocukları olması için onlara bazı tavsiyelerde bulunur. Hak dostu bir kâğıda, kurban almalarını, Murat Suyu'na varmalarını, bu su içerisinde oluşan iki dalga arasına kurban kesip bırakmalarını yazar. Derviş İsmail ile Bey'i Kurban kesip Murat Suyunda iki dalga arasına bırakırlar. Bu dalgadan iki nar gelir. Dualar ederek Derviş İsmail narları alarak narın yarısını kendisi diğer yarısını ise hanımı yer. Masalın sonunda ise Beyin bir kızı olur adını Zeycan koyarlar; Derviş İsmail'in ise bir oğlu olur adını Esman koyarlar. Ahmet Ağazade Mehmet Ağa (Alptekin 2002: 79) masalında Ahmet Ağa iyi niyetlerle padişaha üç nara gönderir. Padişah ise bunun karşılığı olarak Ahmet Ağazade Mehmet Ağa'ya maddi ve manevi değeri büyük olan bir gemi dolusu halı hediyesi gönderir.

Basılmamış doktora tezi olan Esmâ Şimşek'in (1990: 677) "Yukarı Çukurova Masalları" isimli çalışmasında annesi öldükten sonra bir kızın evdekilerle ve analığıyla anlaşamayıp evi terk etmesini ve başından geçen olayları konu edinen bir masal ismidir.

Turkish Studies

Bazı masallarda ise nar bir tecrübe aracı olarak anlatılmaktadır. Nar Tanesi Nur Tanesi masalında (Şapalyo 1966: 85) Bir padişahın güzelliği dillere destan kızının kendisine hayat arkadaşı olacak gençleri tecrübe etmek amacıyla imtihan unsuru olarak kullanılmıştır. Adı geçen masalın devamında ise nar, şehzadenin evleneceği adayı seçmek için kullandığı bir sınama aracıdır. Bu masalda şehzadelerden biri evleneceği kızı belirlemek için hamama bir altın tepsi içinde bir parça altın, bir parça şeker, bir gül, bir diken bir nar tanesi koyarak gönderir. Bunun bir bilmece olduğunu ve bunu kim bilirse, onunla evleneceğini bildirir. Altın tepsi, hamamın içinde her kurnayı dolaşır. Bu sırada her kafadan bir ses çıkar fakat kimse bilmeden cevabını bilemez. Nihayet köşede kırık tarakla saçlarını tarayan kıza sıra gelir. Kız gülümseyerek, nar tanesine, altına şekere, dikene, güle bakar, sonra:

“Altın gibi azizim

Şeker gibi lezzetim,

Saltanat bahçesinde

Büyüyen bir filizdim

Gülistanda gül iken

Oldum bir kaba diken

Buna sebep nar tanesi

Keloğlana gönül verdim.” sözlerini söyler.

Bu sözleri, derhal şehzadeye bildirilir. Şehzade de, “işte alacağım kız bu” der. Burada nar, halk bilmecelerine, âşık fasıllarında yer alan bilmece ihtiva eden ve deyişlerin çözülmesi amacını taşıyan muammalara benzer bir karakterde görülür.

Sonuç olarak nar insanlık tarihinin eski dönemlerinden itibaren bilinen meyvelerinden biridir. Pek çok edebi türde ismine rastlanan nar mitolojilerde ve masallarda adı geçen önemli meyveler arasındadır. Yeme içme kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelen nar bir besin kaynağı olmasının yanı sıra verdiği enerji ve canlılık yönüyle hayatın pek çok alanına yer almış toplumların dünya görüşlerine, kabullerine ve hayal gücüne tesir etmiştir. Bu bağlamda nar toplumların inanç, kültür ve sanatlarında yer almış, mitoloji ve masallarda adından sıkça söz edilen bir meyve olmuştur. Özellikle eskiçağ toplumlarında görülen ritüel ve mitlerde nara büyüsel bir özellik atfedilmiş, metaformaza uğratılarak kültleştirilmiştir.

Bu mütevazı çalışmada tespit edildiği kadarıyla mitolojilerde nar, ruhun ölmezliğinin, verimliliğin, bolluk ve refahın, üretkenliğin ve çoğalmanın sembolü, yeniden doğuşun, evliliğin, yaşam ve ölümsüzlüğün simgesidir. Ayrıca insan sağlığının, zenginliğin, doğurganlığın, doğa verimliliğinin de sembolü kabul edilmiştir. Dini metinlerde yaşamsal güç taşımaları yönüyle insana bahşedilen, yaratıcının armağanı bir meyve olup halk arasında içindeki çokça bulunan sulu taneleri yönüyle, refah ve zenginliğin işaretidir. Türkiye’de derlenen masallarda ise halkın nar meyvesine kendi kültürü çerçevesinde farklı anlamlar yüklediği sosyo- kültürel yaşamda karşılaştığı zorlukları yenmede narı bir yardımcı gibi gördüğü onu olağanüstü bir iksir gibi kabul ettiği anlaşılmaktadır. .

Hem mitolojilerde hem de Türkiye’de derlenen masallarda nara yüklenen bu anlamların özünde insan beslenmesindeki yeri ve faydasıyla birlikte rengi, lezzeti ve şeklindeki farklılığı, içyapısındaki çekirdek konumundaki sulu iri tanelerinin bir dizi halinde sanatkârane dizilişi yönüyle hikmetli bir meyve olarak görülmesinin bir neticesi olduğunu düşünüyoruz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Ali Berat: *Taşeli Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002
- BEYDİLLİ, Celal: *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap Yayın, Ankara 2005
- BÜYÜK LAROUSSE: *Nar maddesi*, Milliyet Yayınları, c.16, s.8538
- CAN, Şefik: *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1970
- ÇOBAN, Melih: *Eskiçağ Toplumlarında Meyve Kültürü*, <http://www.webhatti.com>, (Erisim Tarihi: 20.02.2011)
- DİLÇİN, Dehri: *Çankırı Masalları*, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002
- ERDOĞAN, Bayram: *Sorularla Türk Mitolojisi*, Pozitif Yayınları 2007
- EREN, Hasan: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara 1999
- ESİN, Emel: *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Metinler*, İstanbul 2004
- GÜNAY, Umay: *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008
- NASKALİ, Emine Gürsoy vd.: *Meyve Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006
- OĞUZ, Burhan: *Türkiye Halkının Kökenleri 2*, İstanbul 1980
- ÖGEL, Bahaeddin: *Türk Kültür Tarihine Giriş II*, Ankara 1985
- ÖNDER, Mehmet: *Konuşan Türk Halıları*, Türk Kültürü, S.29, Mart 1965
- SAKAOĞLU, Saim: *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002
- SAKAOĞLU, Saim: *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007
- SEYİDOĞLU, Bilge: *Erzurum Masalları*, Dergâh yayınları, İstanbul 1999
- ŞİMŞEK, Esmâ: *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması (2. Cilt Metinler ve Sözlük)*, 1990 (Basılmamış Doktora Tezi)
- ŞAPOLYO, Enver Berhan: *Çocuklar İçin Peri ve Dev Masalları*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1996
- TEZEL, Naki: *Türk Masalları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009
- TÜRKÇE SÖZLÜK, *Nar Maddesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.1456
- YILDIRIM, Nimet: *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008
- YILDIRIM, Suat: *Kur'an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meali*, Defne Yayınları, İstanbul 2010
<<http://www.bibilgi.com/nar/>> (Erisim Tarihi: 20.02.2011)
<<http://www.izinsizgosteri.net>> (Erisim Tarihi: 20.02.2011)